

Farvel til Øland

af Villy Dall

Glimt af historien bag den nu nedrevne herregård ved Harring.

Onsdag morgen 19. august 2015 var det slut. Hovedbygningen på Øland i Harring sogn, som allerede efter januarstormen 2005 havde mistet sine udbygninger, var revet ned. Nu manglede kun, at en arkæolog fra Museum Thy, museumsinspektør Charlotte Boje H. Andersen, skulle undersøge den gamle kælder, der havde ligget under midterfløjen.

Det viste sig, at der hele vejen uden om kælderen murstenmure også var en kampestensmur. Størst sandsynlighed taler for, at kampestensmuren er fra 1777-80, hvor den seneste hovedbygning blev bygget, mens murstensmuren er fra 1867-68, hvor hovedbygningen blev gennemgribende ombygget.

Dermed kom der heller ikke ved den lejlighed nyt frem om de tidligere bygninger på Øland, der første gang er nævnt i historien 1348, men er ældre, da der var tale om et arveudlægsdokument. Man ved altså stadig ikke, hvor den tidligere hovedbygning (vel kaldet et slot, da gården har været i kronens eje) og en formentlig endnu tidligere middelalderborg har ligget. Det gamle voldsted er ikke undersøgt arkæologisk.

Da gården er revet ned og ikke brændt, udløser dette næppe heller den guldskat, mange har hørt skulle ligge i motten ved voldstedet. Herom skrev Kr. Andersen i *Landet mod Nordvest* (1946): »Sagnet fortæller, at der i slotsbanken er nedgravet en guldplod, der, når gården er brændt tredje gang, skal anvendes til at opføre en ny gård for. Tidligere ejere har prøvet at hæve skatten, men det er gået galt for dem. Gården har nu været brændt de to gange. En ejer vilde bygge en vindmølle på slotsbanken og begyndte at grave en kælder ud dertil, men et par dage efter døde han.«

Mange – ikke mindst mennesker, der på den ene eller anden måde har haft forbindelse med Øland, ek-

sempelvis arbejdet der – har over for mig beklaget, at det markante bygningsværk ikke blev reddet. Mens andre – herunder fagfolk, som dog ikke har ønsket at sige det til citat – har forklaret, at når nedrivningen ikke har givet anledning til protester, skyldes det, at bygningen rent bygningshistorisk ikke havde den store interesse – af den simple grund, at den blev så ombygget, som den blev 1867-68.

ØLAND I DE TIDLIGSTE TIDER

Den ældst kendte datering for Øland er altså 1348, hvor Poul Glob ejede den. Altså må den jo have eksisteret tidligere. Det må dog bero på en ren fejltagelse, når Kr. Andersen i *Landet mod Nordvest* får det udlagt sådan, at Øland »var efter overleveringerne oprindelig en kongsgård, hvor den fra Saxo kendte Kong Hvirvel skal have boet«.

Saxo skrev i kapitlet om »Fridlev hin Raske« (Grundtvigs overs. 1856), om en »*Huyrvillus Holandiae princeps*«, hvilket Grundtvig udlagde som Hvirvil, der var regent i Halland, mens senere oversættere som Peter Zeeberg og Fr. Winkel Horn har udlagt det således, at Hvirvil var høvding på Øland. I dag synes der enighed om, at Holandia (også Oelandia, Olandia) er middelalderlatin for Øland. Men vel at mærke det Öland, som i dag er Sveriges største ø. Öland har haft en omskiftelig historie, tilhørte skiftevis den svenske og den danske konge. Fra 1569 regnede den svenske konge øen som sin personlige ejendom, mens den senest var besat af danskerne 1611.

POUL GLOB TIL ØLAND

1348 er første gang, Øland i Harring Sogn i Hassing Herred i Thy nævnes i et bevaret dokument. Flemming Jerk skriver i *Danske Slotte og Herregårde* (1966):

Motten, anlagt af K. M. Nyby 1867-68.

»Poul Glob fik 1348 af sin frænke, fru Margrethe af Vesløs, hendes fader Niels Glob af Todbøl, Johannes Iversen, kaldet Nist, Johannes Glob og Niels Iversen ovedraget alle de rettigheder i thylandsk gods, som de havde fået i arv efter (en anden) Niels Globs afdøde hustru, fru Ingeborg, og hendes børn. Blandt dette gods var Øland og Rosholm, som Poul Glob samme år overlod sin hustru Margrethe som erstatning for hendes arvegods, som han havde afhændet.«

Poul Glob var af den danske uradelsslægt Glob, der menes at stamme fra Mors. Den førte i sit våbenskjold tre sønemoner rundt om en kugle (en globe, gættes der på). Farverne i skjoldet kendes ikke. Poul Glob nævnes at have haft fem brødre. De havde tilsammen i slægten enorme jordbesiddelser i Thy, på Mors og i Vendsyssel, og gennem giftermål skaffede de sig mere indflydelse gennem udvidet ejendomsbesiddelse.

Således er det måske ikke så overraskende, at denne Poul Glob flere gange igennem danmarkshistoriens urolige forløb i 1300-tallet optræder som

oprører, men iblandt også som støtte for den siddende regering. Formentlig var der ved hvert oprør mest tale om et skatteoprør, og når han var på kronens side, så var det for netop at begrænse dens eller panthaveres ret til at udskrive skatter.

Da Kong Christoffer II døde i 1332, var riget dybt forgældet. Allerede ved sin tiltrædelse i 1319 havde Christoffer lovet at lette stormændenes skatte- og krigspligt, men alligevel forsøgte han sig med erobringer, hvilket lykkedes med fyrstedømmet Rostock. Det kostede imidlertid mange penge, og så udskrev Christoffer alligevel skatter. Det fik flere stormænd til at alliere sig med holstenske grever, og allerede 1326 havde den holstenske grev Gerhard (Gert) magten over både Jylland og Fyn. Så forsøgte én af Christoffers sønner, Erik, modangreb, men blev slået og taget til fange. Christoffer flygtede nu til Nordtyskland, hvor han optog endnu flere lån for at kunne gå til modangreb, men ingen danske stormænd støttede ham, og han måtte flygte, da Grev Gerhard sendte den danske hær imod ham.

Nu valgte de holstenske grever og danske stormænd den 11-årige hertug Valdemar af Slesvig til konge (som Valdemar III), hvorved Grev Gerhard, den nye konges morbror, blev rigsforstander. I 1329 deltes landet, og det skabte utilfredshed, hvorfor Christoffer vendte tilbage og blev anerkendt som konge i Skåne og på Sjælland.

I 1331 sejrede Grev Gerhard over Christoffers hær på Krop Hede lidt nord for Dannevirke, og under flugten omkom Erik i Kiel ved et styrt med hesten. En anden søn, Otto, blev 1334 taget til fange, og hele landet var nu på stormændenes hænder. Christoffer var på flugt, Erik død, Otto i fængsel, og den yngste søn, Valdemar, sat i pleje i Nordtyskland. Poul Glob nævnes ifølge Jerk 1331 som en støtte for de holstenske grever.

Næste gang, Glob optræder i danmarkshistorien, er i skæbneåret 1340, hvor Niels Ebbesen »vog den kullede greve«, altså den skaldede Grev Gert, som den danske stormand eller ridder dræbte i Randers natten til 1. april 1340. Niels Ebbesen menes at være født 1308 som søn af Ebbe Strangesen (af slægten fra Thy), og han døde i slaget ved Nonnebjerg nær

Skanderborg 2. november 1340 mod de holstenske grever. I folkevisen, som er fra ca. 1580, hedder det, at Niels Ebbesen »*vog den kullede greve*«, og at Grev Gert sagde til ham, da de mødtes: »*Hr. Bugge (Niels Bugge til Hald) han har mig undsagt, // og så hin unge Poul Glob.*«

Efter drabet gik den holstenske hær i opløsning. Greverne indgik forlig med Valdemar, Christoffer II's yngste søn, som fik en del af gælden eftergivet. Han hylledes på det jyske landsting som konge, og ved hyldningen stod Poul Glob bag den nye konge.

Men Valdemar IV – i eftertiden kendt som Valdemar Atterdag – var i realiteten fortsat dybt forgældet og måtte hele tiden skaffe sig penge, dels for at indfri gæld, dels for at leje tropper til egentlig erobringer. Han fik ret hurtigt øje på en del godser, som med fordel kunne indkræves til kronen, ikke mindst efter oprør. Som Henrik Lerdam beskriver i 1999, blev det en ganske udbredt trafik under både Valdemar Atterdag og senere hans datter, Margrethe I.

I 1357 rejste kongens modstandere i den jyske adel igen oprørsfanen og indgik på ny forbund med de holstenske grever, og igen var Poul Glob med i et skat-

teoprør. Da boet gjordes op af Valdemar i 1365, måtte Poul Glob og hans fem brødre »*for alle sager, al tvedragt og uvenskab*« (Jerk) afstå Øland og nabogården Rosholm til kronen. Lerdam beretter, at retten var sat på gården Torp ved Thisted 2. maj 1365, og her noterede man, at Fru Elene eller Elne (eller Helene), enke efter Hr. Hvid til Øland (altså en ejer forud for Poul Glob; måske var enken hans faster), skødede sin ret til (fordring på) Øland til ridder Niels Jensen Mus på kongens vegne. Alligevel synes der de kommende mange år at have hersket en vis usikkerhed omkring ejerskabet til såvel Øland som Rosholm.

Først 1406 synes sagen endelig afgjort. Kronen – der nu bestyredes af Margrethe I i hendes søsters unge barnebarns, Erik VII af Pommerns navn – krævede endelig stadfæstelse af, at Glob'erne havde forbrudt sig så meget mod Valdemar, at de måtte miste al ejendomsret.

Retten var sat på Aalborghus Slot 6. maj 1406, og 24. maj udfærdigedes så kendelsen (der findes i Danmarks Riges Breve, 4. rk., bd. 10, nr. 366), som fastslår, at al Poul Glob's »*gods med rette er hjemfalden til Kronen*«. Lerdam redegør, så vidt muligt, i øvrigt for

Postkort fra 1907.

familieskaber og for, hvordan alle Poul Globs arvinger – én efter én – blev tvunget til at give afkald på deres arv. Dette fordi kendelsen af 24. maj 1406 var så generel, at den indebar, at »i det hele taget gods, som har tilhørt tidligere modstandere af kongemagten for evigt er forbrudt til Kronen«. Altså konfiskation. Margrethe I havde genetableret kongeslægtens magt – også over den jyske adel.

I forbindelse med denne konfiskation bevarede Øland sin status som herregård, som det ses af det følgende, mens Rosholm blev til sognets præstegård, hvad den var helt frem til 1922, hvor der blev bygget ny præstebolig i Stagstrup. Gården blev nu bortforpagtet af menighedsrådet, indtil den blev solgt i 2007.

ØLAND OVERGIK IGEN TIL PRIVAT EJE

Alt tyder på, at Øland var et kongeligt len (sammen med hovedgården Vig i Nordthy), indtil den i 1580 overgik til ejendom for Christen Prip ved et mageskifte. I de mellemliggende år nævnes flere, der har

haft gården i len, herunder den navnkundige Børglum-bisp Stygge Krumpen.

Ved Christen Prips død i 1622 overgik gården til svigersønnen Claus Kaas, som imidlertid i 1627 byttede Øland til svogeren Iver Prip (søn af Christen Prip) mod dennes tre anpartar i Strandet ved Skive. Iver Prip, med hvem denne adelsslægt uddøde i 1644, solgte allerede i 1630 Øland til hofmesterinde Karen Sehested, der i 1641 bragte den med ind i ægteskabet med Jørgen Seefeld til Visborggård ved Hadsund. Den gik i arv videre til deres søn, Laurids Seefeld, men da han døde dybt forgældet i 1688, solgte kreditorerne den året efter til den berømte jurist Christian Herman Helverskov til Irup. Helverskov havde sit embede som landsdommer på Loland-Falster, men boede helst på Irup.

Så han samt de forudgående og efterfølgende ejere drev i hovedreglen ikke selv Øland, men bortforpagtede den. Et særpræget vidnesbyrd herom har Valdemar Henriksen og Torsten Balle beskrevet i *Historisk*

Folkehold på Øland 1929.

Årbog 1968 på baggrund af notater i Hassing Herreds tingbog. Laurids Seefeld bortforpagtede i 1679 Øland til Jørgen Pallesen Obel (eller Wendel), men både han selv og hans kone, Margrethe Brockenhuus, boede i hvert fald fra tid til anden på gården. Snart blev forholdet mellem ejer og forpagter tilspidset, viser notaterne i tingbogen, idet Seefeld følte sig truet på livet af forpagteren og indbragte sagen for herredstinget. Der blev afholdt mange retsmøder i sagen, og senere sagde Seefeld sin forpagter op, hvilket foranledigede en ny retssag, der førte til, at Jørgen Pallesen også truede Snedsted-præsten på livet. Sådan fortsatte det, indtil Seefeld endelig i 1680 erklærede sig tilfreds med, at Pallesen lovede at betale sine skatter og afgifter.

I 1777 blev kancelliråd Peder Lauridsen Lillund ved ægteskab ejer af Øland, og Jerk fortæller, hvordan denne straks gik i gang med at opføre nye bygninger på Øland, alt af egebindingsværk med muret tavl og stråtag. Den trefløjede hovedbygning bestod af en hovedfløj på 21 fag med en gennemgående trefagskvist samt to 11-fags sidefløje, hvortil kom en længe på 12 fag i vest:

»Ved brandtakseringen 23. maj 1780 hæfter man sig særligt ved de »smukke indretninger af værelser, hvorpå tillige var anlagt én stor bekostning med snedkerarbejde«. Også ladegården var for størstedelen nyopført, i syd lå den 46 fag lange kornlade, i vest en i det forrige år opført 47 fags stald, i øst en samme år opført stald på 26 fag; hertil kom i nord et nybygget tværhus på 15 fag. Det hele sattes til en værdi af 6.722 rigsdaler eller en tredjedel af, hvad hele ejendommen få år før havde kostet.«

Efter Lillelunds død i 1789 fulgte på ny skiftende ejere. Mest markant for gården blev Martin Nicolai Schibbye, der ifølge tingbogen købte Øland i 1844. To år senere, beretter Jerk, forbedrede han bygningerne og opførte den (i 1966) endnu stående lille, grundmurede smedje:

»Men 1850 nedbrændte ladegården, der genopførtes det følgende år i grundmur, og den store, 28 fag lange lade står endnu (i 1966) som et godt vidnesbyrd om den enkle, men sikre byggeskik, der endnu dengang var rådende. Men Schibbye forbyggede sig,

og efter et par forgæves forsøg afhændede han 1863 ejendommen (...)«

Om livet på Øland midt i 1800-tallet, heriblandt under Treårskrigen 1848-50, beretter og digter journalist og forfatter Winni Østergaard i den i udgangspunktet dokumentariske roman *Ud og hjem – Helvigs rejseår* (2012), der er andet bind i hendes trebindsserie om tipoldemoren Helvig Pedersdatters (1816-98) fra Refs.

NYBY OG FAMILIEN FIBIGER

Jerk beretter, hvordan Øland var i en slet stand og uden besætning, da Schibbye i 1863 endelig fik den solgt til Kristen Mortensen Nyby, født 1827 i Frøslev på Mors og nu forpagter på Irup. Han fik, hedder det, »med stor energi drevet Øland frem, så den blev en af Thys bedste gårde«. Og videre:

»Som nævnt drænede han arealet omkring voldstedet og anlagde have mellem dette og hovedbygningen, der 1867 blev gennemgribende ombygget; bindingsværket omsattes i grundmur, og gavle og frontispice fik svungne afdækninger.«

I *Historisk Årbog* 1949 beretter Vilhelm Fibiger, der i 1909 købte Øland af Nyby, at denne, som han kaldte »Onkel Nyby«, egentlig skulle have været jurist. Efter sin konfirmation blev den unge Nyby anbragt på herredskontoret i Nykøbing som skriver, men som kun 19-årig fik han stillingen som godsforvalter på Blidstrup, og da avlsforvalteren i 1848 blev indkaldt til krigstjeneste, overtog han også denne stilling. Dermed fik han så megen interesse for landbruget, at det blev hans fremtidige erhverv.

Astrid, Steen og Vilhelm Fibiger ca. 1935.

Samlingsregeringen 8. juli 1940. Vilh. Fibiger er nr. to fra højre.

Fra 1852 forpagtede han Irup.

I stedet for en juridisk embedsgerning fik Nyby en næsten livslang gerning som politiker. Allerede mens han var på Irup, fik han sæde i sogneforstanderskabet i Skyum-Hørdum og blev valgt til formand. Efter at have købt Øland, blev han indvalgt i sognerådet i Harring-Stagstrup og få år senere formand. I 1868 indvalgtes han i amtsrådet, hvor han havde sæde, indtil han selv i 1907 bad om at udtræde på grund af svagelighed. Den indflydelse, han derigennem – og igennem andre tillidshverv – fik, gav ham tilnavnet »Kongen af Thy«.

Nyby var højremand, *»kongetro til det yderste«*, som Fibiger skriver, og på Øland *»var der billeder af Kongen, Dronningen, Enkedronningen, Kronprinsen og Kronprinsessen og alle kongelige og så af Estrup«*, for Nyby var *»en svoren tilhænger af Estrup. Måske mest ud fra den betragtning, at det var Kongen, der havde valgt ham, og så var der ikke mere at sige om den ting«*. Fibiger nævner også, at Nyby flere gange var blevet opfordret til at stille sig til Rigsdagen, altså som folketingskandidat, men havde afslået, da *»han ville bruge sine kræfter i Thy og på sin gård«*. Fibiger mener dog, at det formentlig var den ugifte Nybys husbestyrerinde, Frk. Hansen, der ikke ville have, at han blev rigsdagsmand.

Allerede købet af Øland var dog nær gået galt, da flere, der havde lovet Nyby et lån til udbetalingen, svigtede ham. Men til sidst lykkedes det. Købesum-

men var 39.000 rigsdaler uden besætning og uden redskaber af nogen art, ligesom bygningerne var i en dårlig forfatning. Den private vej gennem gården fik han gjort til kommunevej, og gårdens jorder blev drænet. 1868 var et meget tørt år, hvor høsten var så lille, at man slet ikke tærskede kornet, men heldigvis fik man så godt et efterårsvejr, at køerne kunne græsse ude til jul, beretter Fibiger:

»Men da høsten var forbi allerede omkring 1. august, havde Nyby sine høstfolk gående, og han besluttede da at kulegrave tre tønder land vest for gården og tilplantede det i løbet af efteråret, oprensede voldgravene og voldstedet, der ligger lidt vest for bygningerne, så vandet igen som i tidligere tid omkransede det gamle voldsted, og plantningen fortsattes derude omkring (...)

Nyby var en meget dygtig landmand og drev en del handel med kreaturer, som sendtes til marsken, og han var én af de første i Thy, som udlagde store græsarealer til sommerfedning. Han var meget interesseret i sin bedrift, altid første mand oppe på gården, og hver formiddag om vinteren kunne man træffe ham i stalden, hvor han altid hjalp til med at vande kreaturerne, for at han kunne følge dyrenes trivsel.«

Nyby var en slags bedstefar for den unge Vilhelm Fibiger, som i 1906 blev hans forvalter på Øland, og som i 1909 købte gården af ham *»på gode betingelser«*.

Blev Nyby aldrig rigsdagsmedlem, blev Fibiger det til gengæld. Med 37 år som folketingsmedlem er han stadig ét af de længst siddende medlemmer nogensinde. Den unge Fibiger, hvis far var grundtvigsk lærer i Årup, blev i Harring grebet af den indre mission, og han blev én af bevægelsens ledere. Tilhørsforholdet til missionen var også medvirkende til hans opstilling og valg i 1920 og hans fortsatte valg gennem alle det nystiftede (1915) Konservative Folkepartis ned- og opture gennem de kommende år. Fik han ikke et kredsmandat, fik han i hvert fald et tillægsmandat. Er man interesseret i denne side af sagen, henvises til artiklen »Den konservative bastion i Thy«. Ikke blot blev Fibiger medlem af Folketinget; han blev også minister tre gange og var 1939-48 partiformand.

I 1921 frasolgte Fibiger 60 tønder land til udstykning gennem Thylands Udstykningsforening, og han byggede ny staldbygninger i både 1914 og 1921. Fra 1929, hvor han for alvor som næstformand for den konservative folketingsgruppe – og dermed bagstopper for partiets leder, John Christmas Møller –

blev politisk leder, bortforpagtede han jorden, først til Jens Vestergaard og fra 1937 til sønnen Steen, som i 1948 overtog gården.

Steen Fibiger blev også konservativ folketingskandidat, nemlig 1945 og 1947 i Lemvigkredsen, men han blev ikke valgt. Han var dog medlem af Harring menighedsråd og i 12 år af Harring-Stagstrup Sogneråd, begge steder på upolitiske lister – som i øvrigt tidligere hans far.

På egnen erindres han stadig som modstandsleder under den tyske besættelse. I artiklen »Henrys kamp« i *Historisk Årbog* 1996 fortæller Henry Bangsgaard Kristensen – der senere overtog Harringgård efter sin far, men som dengang boede på et husmandssted på Øland Mark, og som allerede tidligt var blevet modstandsmand i forbindelse med fordelingen af illegale blade – at han i efteråret 1944 blev opsøgt af Steen Fibiger, der spurgte, om han ville indgå i en såkaldt ventegruppe, der skulle være klar i tilfælde af allieret invasion i Danmark.

5. april 1945 stod Henry Bangsgaard Kristensen på sin mark tæt på Øland og så en del britiske Mos-

Luftfoto ca. 1960.

quito-jagere flyve lavt over landet på vej østpå. Om aftenen fik han besøg af Steen Fibiger, som fortalte, at to engelske flyvere var styrtet ned på en mark ved Tandrup. Han bad Kristensen cykle til Bedsted, hvor de var gemt hos en lærer. Efter store genvordigheder lykkedes det at få dem kørt til Harringgård, og efter endnu en del genvordigheder lykkedes det at få sendt flyverne videre over Mors, fremgår det af interviewet.

1. april 1937 forpagtede Steen Fibiger sin fødegård, og 23. juli samme år giftede han sig med Bodild Schwensen fra Holte. Da de nygifte flyttede ind på Øland, var der et stort folkehold, fortalte Steen Fibiger til museumspædagog Svend Sørensen forud for artiklen »Familien Fibiger og Øland« i *Historisk Årbog* 1998:

»Foruden en gift fodermester og en gift husmand var der en forvalter, seks karle og tre piger. Besætningen bestod af ca. 100 svin og omkring 120 kreaturer, heraf en tredjedel malkekøer. Samme år blev der indlagt elektricitet på Øland, men kun i form af 'kraft' til el-motorer.

Ud over det traditionelle landbrug interesserede Steen Fibiger sig for frøavl og andre dyrkningsmæssige eksperimenter. Han har avlet meget rapgræs på Ølands jorder, og under krigen blev der dyrket gulerødder og sågar hamp, der dengang kunne dyrkes på lovlig vis. Hampen blev bundet i neg og sendt til Esbjerg Tovvarefabrik. Aarhus Oliemølle tog sig af gulerødderne, hvis saft blev brugt til vitaminisering af margarine.«

Da Steen Fibiger købte Øland, købte han samme år to tredjedele af Sindrup Vejle, hvor han dyrkede korn og rapgræs.

Sørensen gengiver også i artiklen forskellige træk fra besættelsen og tiden derefter. Mest afgørende for Steen Fibiger selv blev et ufrivilligt ophold på Harring Kirkegård en nat, hvor han skjulte to britiske flyvere, der var sprunget ud med faldskærm. Flyverne kom fra Øland via Frederikshavn til Sverige, men Steen Fibiger fik efterfølgende nogle infektioner, som aldrig helt togt sig, og hans organisme havde siden svært ved at tåle det høje saltindhold i den thylandske luft.

Til sidst solgte Bodild og Steen Fibiger i 1954 Øland og flyttede med deres fire børn til gården Ruhedal ved Ringsted. I 1981 solgte de gården og flyttede til Sorø. Her døde Bodild Fibiger i 1988, mens Steen Fibiger først døde i 2009 på Bernadotttegården i Roskilde – 1976-2000 et privat plejehjem for gamle modstandsfolk, oprettet af Sømmenslutningen af Danske Fanger fra Frihedskampen 1940-45, derefter et kommunalt plejecenter.

Fra Roskilde fortæller parrets ældste datter, Kirsten Palle Petersen, at historien om guld ploven i højen var en ofte fortalt historie, både af hendes far og hendes farfar:

»Den ville komme frem af sig selv, når gården var brændt tre gange, men hvis man gravede efter den inden da, ville man miste sin forstand. Det, vi så fik fortalt, var, at da en ejer gravede i utide, blev han vanvittig og gik op på loftet og hængte sig i den tredje hanebjælke fra vest.«

Hun fortæller videre, at guld ploven indgår i hendes farfars våbenskjold – sammen med alterkalken for troen og påskeliljen for opstandelsen.

I Sørensens artikel fortæller både Steen Fibiger og en række mennesker, som arbejdede på gården i hans tid, om forholdene. Bodild og Steen Fibiger var afholdte arbejdsgivere, der keredes sig som de ansattes trivsel, om end han nok, mente han selv, havde været kendt for at være påholdende med lønnen.

Efter at Steen Fibigers mor var død i 1941, holdt hans far op med at have sin egen husholdning på Øland. Derfor flyttede han selv og hans familie over i midterfløjen, hvor de indtil da havde boet i østfløjen. Midterfløjen blev i den forbindelse nyindrettet. En lang gang på langs med sydmuren blev nu lagt på tværs, så sollyset bedre kunne udnyttes. Spisestuen og dagligstuen (»den røde stue«) blev bevaret, mens den pæne stue (»den gule stue«) blev inddraget til børneværelse, badeværelse og kontor.

Indtil 1937 havde der været folkestue i vestfløjen, men da Bodild og Steen Fibiger flyttede ind, blev der indrettet folkestue i østfløjen. Ved siden af blev der indrettet en dagligstue med bogreol og radio, og her kunne tjenestefolkene så hygge sig, når de havde klædt om. Midterfløjens køkken havde altid ligget i

enden af vestfløjen, men nu, hvor der ikke længere var to husholdninger på gården, blev hele Ølands kostforplejning styret herfra.

I østfløjen blev der i 1947 indrettet moderne værelser med centralvarme og bad til karlene. Karlekamrene, beretter Sørensen videre, var indtil da i nordenden af kostalden, men da Bodild Fibiger blev frue på gården, blev halmen udskiftet med tangmadrasser. Det var dog ingen varig forbedring, så i stedet blev der bygget fire rum bag hestestalden, hvor der så kunne sove to karle i hvert kammer.

Det var Harald Nielsen, Koldbygård, der i 1954 købte Øland af Steen Fibiger, men allerede året efter solgte han den videre til Robert Christensen fra Vang, gennem årene ejer af flere gårde på egnen. Hans søn, Henry Christensen, oplyser, at faren byttede Øland for en gård på Fyn med direktør J. M. Brüel. Gården hedder Dybmosegård og ligger i Rø-

rup ved Årup på Nordvestfyn. Den blev dog hurtigt solgt igen, fortæller Henry Christensen, hvorefter faren de næste fire år drev Bullerup Skovgård mellem Odense og Munkebo, indtil Robert Christensen købte Bromølle i Skovsted.

FAMILIEN BRÜEL OG ØLAND

I 1959 flyttede Erna og J. M. Brüel ind på Øland, som de næste 30 år forblev i familiens eje. Med sig havde de to sønner, og året efter fødtes en datter. J. M. Brüel døde imidlertid allerede i 1967, hvorefter hans enke drev gården videre, idet hun ønskede, at den ældste søn skulle overtage den.

Jørn Mogens Brüel var født i 1912 i København som søn af den dengang kendte danske handels- og industrimand Michael Ancher Brüel og hustru, Henriette Kirstine Nebelong, født Randrup. Historien om den gren af Brüel-familien er i dag en ret

Brüels palæ på Raina bulvaris i Riga.

overset del af dansk mejeri- og landbrugshistorie. J. M. Brüel voksede op i Riga, hvor familiefirmaet da havde sit hovedsæde. Han talte foruden dansk også flydende tysk, russisk og lettisk og gik i en tysk skole i Riga, hvor han også fik en handelsuddannelse.

M. A. Brüel var ifølge kirkebogen født på Børglum Kloster 15. maj 1880, og han døde ifølge *The Gazette*, London, 5. april 1950 i Salisbury. Hans forældre var mejeriforpagter Carl Valdemar Brüel og hustru Anna Sofie Margrethe, født Olsen.

C. V. Brüel var født 1834 i Nordsjælland og ud af den 1777 fra Tyskland indvandrede tyske lavadels-slægt, der i generationer bestred fremtrædende forstillinger rundt omkring i Danmark. Selv synes han at have grundlagt en ny gren gennem især sine sønner, hvis særlige karakteristik synes at være deres interesse for mejeribrug. Ifølge kirkebøgerne for Vrejlev Sogn var C. V. Brüel forpagter af Vrejlev Kloster, da de fem ældste sønner blev født.

Michael Ancher Brüel blev student fra Aalborg Katedralskole og tog derefter en kommerciel uddan-

nelse fra Niels Brock i København med udmærkelse. I fritiden var han en ivrig cricketspiller, jæger og ro-sportsmand. Som 19-årig fik han svære forbrændinger under et heltemodigt forsøg på at redde en bygning i Nakskov under en eksplosionsbrand. Han måtte tilbringe et år på sygehuset og overlevede ved, at hans brødre og andre slægtning gav strimler af deres hud.

Som 22-årig trådte han kort efter århundredskiftet i den russiske zars tjeneste som inspektør og instruktør for mejerivæsenet med kontor i Omsk. Han var med til at oprette og kontrollere utallige mejerier i Sibirien. Således var han blandt de mindst 2000 danskere, der i årene 1864-1917 drog mod øst, enten som udvandrere eller som udstationerede for danske firmaer (mest kendt i dag er firmaet Sibiko), der arbejdede i Sibirien.

Senere forlod M. A. Brüel zarens tjeneste og gik over til privat eksportvirksomhed, hvor han var tilknyttet danske smørfirmaer i Rusland. I 1907 grundlagde han sammen med broren Carl og den

Brüels fabrik i Kurgan, Sibirien.

1 milliard kroner..!

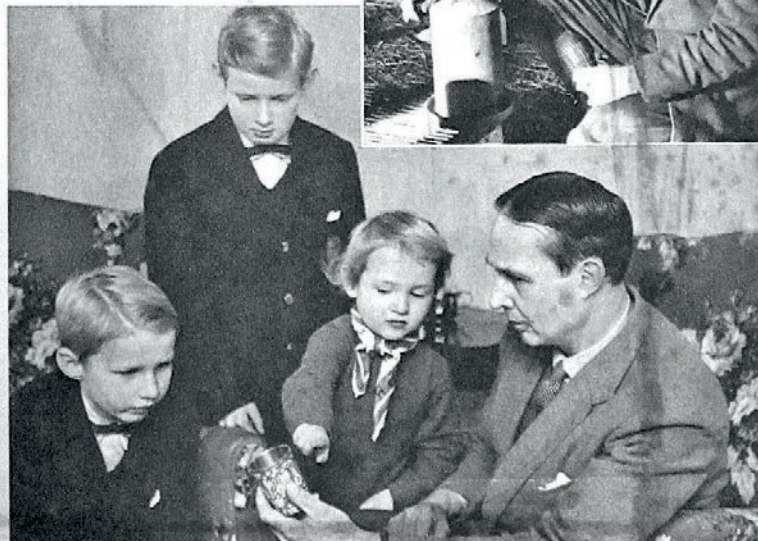

Brüel foran sin »ønskegård«, »Ølandgaard«, som stammer helt fra Valdemar Atterdags tid

♦ Familien Brüel lever en stille tilværelse på ønskegården og foretrækker at gå en tur i haven frem for at tage til byen

♦ Dir. Brüel har realiseret en gammel drøm om at blive landmand, og han er ved at specialisere sig i at opdrætte kyllinger

Familiens tre børn betragter et spilbæger, der har stor affektionsværdi for Brüel. Han stak det nemlig i lommen, før familien flygtede fra Sibirien. Dengang var han kun fem år, og har siden vogtet om dette bæger

Familien Brüel i Billed-Bladet 1964.

J. M. Brüel på Øland i 12 graders frost, februar 1966.

danske grosserer Carl Thøgersen firmaet Brüel & Thøgersen. Allerede i 1904 berettede andre danskere i Kurgan om slagteriplaner, som dog måtte udsættes på grund af den russisk-japanske krig 1904-05.

Familien havde et palæ i Riga (i Letland, dengang den livlandske provins af det russiske kejserrige), hvor de tilbragte dele af sommeren ved østersøkynten. Firmaet udviklede sig hurtigt til et millionforetagende med hovedfabrik i Kurgan i Vestsibirien. Blandt hovedaktiviteterne var baconeksport og fabrikation af andre slagterivarer. I *Geografisk Tidsskrift* (bd. 23, 1915-16) kan man læse, at fra starten i 1908 på baconeksporten fra det danske slagteri i Kurgan steg denne de følgende år, og at denne eksport til især England blev anset for at have fremtiden for sig. Ligesom Rusland i årene mellem århundredskiftet og Første Verdenskrigs udbrud blev verdens næststørste smørekseportør, kun overgået af Danmark. M. A. Brüel anskaffede sig en bil, så han kunne komme vidt omkring for at opkøbe kreatu-

rer, f.eks. på den kirgisiske steppe og helt frem til den kinesiske grænse. Dyrene blev derefter i karavaner ført til Kurgan. Af en analyse fra 1920 fremgår det, at slagteriet havde haft svært ved at opretholde tilførslerne af svin.

I 1917 flygtede M. A. Brüel efter revolutionen ud af Rusland via Vladivostok. Først tog han ophold i Yokohama i Japan, hvorfra han rejste rundt i Fjernøsten for at danne sig et indtryk af markedsmulighederne der – samtidig med at han kunne holde sig i nærheden af Vladivostok, der endnu ikke var indtaget af bolsjevikkerne. Men det blev denne store havneby og endestation for Den transsibiriske jernbane endeligt i 1922, og i 1933 flyttede M. A. Brüel firmaet til Krakow i Polen, der var genopstået som et selvstændigt land efter Første Verdenskrig. Man mener i familien, at M. A. Brüel i de mellemliggende år var i Riga igen for at forsøge at fastholde, hvad der kunne fastholdes, indtil den politiske udvikling i Letland (selvstændigt 1918-40) i 1933 endelig tvang ham ud.

Fra andre danske og svenske beretninger vides, at Letlands nationalistiske diktator 1934-40, bondepolitikerens Kārlis Ulmanis, midt i 1930'erne under mottoet »Letland for letterne« nægtede at forlænge udlændinges opholdstilladelse, krævede assimilation, kendt som »lettificering« (eng. »latvianization«), af mindretal som tyskere, jøder, russere og litauere, men vendte sig mod vold mod mindretallene. Ulmanis reducerede voldsomt landets samhandel med Sovjetunionen, ligesom mange industrier (62% af industrien var i 1930 ejet af udlændinge) blev nationaliseret, og staten styrede i det hele taget mere og mere økonomien. Også sproget og undervisningen, kulturen generelt og arkitekturen skulle lettificeres; sidstnævnte idet Ulmanis fandt jugendstilen i Riga alt for tysk. For de danske familier, der handlede smør, blev det afgørende år 1934, hvor regeringen monopoliserede handel med smør, æg og ost, som man allerede tidligere havde gjort med en lang række andre varer.

Brüels palæ i Riga, der er opført 1881, ligger stadig på adressen Raina bulvaris 6 og regnes blandt de bedste af Rigas ca. 800 jugendstilbygninger. Bygningen, tegnet af arkitekt Karl Heinrich Ehmke eller på lettisk Kārlis Heinrihs Ēmke, blev dengang konfiske-

Erna Brüel og tre af børnene efter mandens død i 1967.

ret af regeringen og menes senere – efter den sovjetiske indlemmelse af Letland – at have været brugt af KGB. I 2003-04 havde Ministeriet for Indfødsret og Immigration officiel adresse i bygningen, og i januar 2005 var Indenrigsministeriet rykket ind.

Alle forsøg på at få virksomhederne i Sibirien tilbage eller få erstatning for dem mislykkedes, ligesom det gjorde for de fleste andre danske virksomheder, også fordi nogle af dem renoncerede på kravene for at få adgang til det russiske marked i årene 1923-26, hvor det igen blev tilladt under den såkaldte »nye økonomiske politik«. Firmaet Brüel, der igen voksede sig stort, havde hovedsæde i Krakow fra 1933 til kort før krigsudbruddet i 1939, hvor familien flyttede til England.

Familien Brüel fastholdt sine krav på erstatning fra Sovjetunionen, og da den daværende kommunistiske generalsekretær Nikita Khrustjov i 1964 var på officielt besøg i Danmark, rejste J. M. Brüel til København for at søge foretræde for ham, men det lykkedes ikke. Familiens historie var dengang omtalt i en række danske medier.

Næste faste holdepunkt for familien blev Sydvestengland, hvor M. A. Brüel og hans familie etablerede sig på ejendommen Ridgeway i Salisbury, ligesom der blev købt jord og værksteder i landsbyen Coombe Bissett i nærheden. M. A. Brüel opbyggede derfra et handelsfirma for bl.a. mælkeprodukter fra eget mejeri og landbrugsmaskiner, og efter hans død i 1950 drev sønnen virksomheden videre indtil 1952, hvor J. M. Brüel giftede sig og flyttede til Danmark; først Fyn, senere Øland.

Erna G. Brüel var født i Nykøbing Falster og tog både en klassisk husholdningsuddannelse og en kontoruddannelse i København. Efter Anden Verdenskrigs slutning arbejdede hun først for Røde Kors i Flensburg, senere på et børnehjem i Birmingham, hvor forældreløse krigsbørn boede, indtil de blev adopteret. Hun talte både tysk og engelsk. Erna og J. M. Brüel traf hinanden i Sønderjylland, mens de begge endnu boede i England.

Da J. M. Brüel døde, var begge sønnerne på Herlufsholm. William Brüel blev senere økonomiuddannet og har indtil 2016 haft et finansieringsfirma

Øland 2010.

i København, mens Ellen Brüel er uddannet socialrådgiver og MPA (master i public administration). Henrik Brüel gennemførte efter realeksamen en landbrugsuddannelse 1972-74. Han forestod fra 1975 driften af Øland for sin mor, og i 1983 overtog han selv gården. Før det drev Erna G. Brüel selv gården med en fast karl og fast hjælp i huset, ligesom der til høst blev lejet ekstra folk ind. Hun havde en stor ægproduktion, mens gården i øvrigt blev drevet med kødkvæg af racen Aberdeen Angus og almindelig planteavl. Selv holdt hun overblikket, sørgede for haven og stod for husholdningen.

Hovedindtægtskilden på Øland 1983-89 var, fortæller Henrik Brüel, planteavl, og de faldende priser på afgrøder førte til, at han solgte gården.

PÅ VEJ MOD NEDRIVNINGEN

I 1989 blev Øland købt af Skjoldborg Traktorimport ApS (Oda og Kresten Frøkjær Pedersen), men Erna G. Brüel blev boende til 2002. Efter at hun flyttede

ud, har ingen boet på Øland, så hovedbygningen har stået ubenyttet hen.

En del af udbygningerne blev hårdt medtaget af januarstormen 2005 – samme år, som den nuværende ejer, Mikael Bangsgaard Kristensen, købte den af Anders Christiansen. Samme sommer fjernedes resterne af ladegården.

10 år senere var turen så i august 2015 kommet til hovedbygningen. Nedrivningen og fjernelsen blev finansieret af Thisted Kommunes nedrivningspulje. Gårdspladsen bevares som parkeringsplads, oplyser ejeren, og det samme gælder haven, som der er offentlig adgang til, ligesom der er til voldanlægget.

Villy Dall

Født 1955. Handels- og journalistuddannet. Ansat på Thisted Dagblad 1986-87, 1992 og fra 1994.

Ejere af Øland Hovedgård, Harring, matr. 1a, Hørstedvej 12

Før 1348 *Niels Hvid*, gift med Elene (Elne, Helene).

1348 *Poul Glob* ved arv, gift med Margrethe.

1365 Kronen ved konfiskation.

1406 Arvinger vedstår overdragelsen til kronen – Øland bevarer sin status som herregård, mens Rosholm bliver til præstegård.

1476 *Lensmand Peder Galskyt* dør på Øland (andre kilder oplyser, at han døde i 1495).

1477 Sat i pant af kronen til *Ingeborg Otte*datter *Stampe*, Klarupgård (svigerinde til Peder Galskyt).

1502 og 1528 *Jens Spend*.

1511-25 *Biskop Stygge Krumpen* af Børglum havde lenet.

1525-73 Sat i pant til *Niels Kjeldsen Juel* af Astrup.

1536 *Peder Galskyt* (sønnesøn af ovennævnte P. G.).

1546 *Godske Spend* (sønnesøn af Jens).

1579 *Chr. Bodilsen* dør som lensmand på Øland.

1580 *Christen Prip* (ved mageskifte med kronen), Søgård, Nors, gift med *Barbara Wind* (begravet i Harring Kirke indtil 1769)

1597 Øland nævnes som en del af et len sammen med Vig (i Vigso), der blev overladt til kronen og derefter forlenet til *Niels Kjeldsen Jul* og senere hans enke, *Margrethe Sandbjerg*, for efter hendes død at blive forlenet til *Niels Krabbe*, Vesløs-gård.

1622 *Claus Kaas* (svigersøn til *Christen Prip*, gift med enken *Margrethe Sandbjerg*).

1627 *Iver Prip*, Strandet og Søgård (søn af *Christen*), lensmand på Reinskloster, berghauptmann over Norge.

1630 *Karen Sehested*, hofmesterinde.

1641 *Jørgen Seefeld*, Visborggård (ved bryllup med *Karen Sehested*), lensmand i Holbæk.

1666 *Laurits* (Laurids) *Seefeld* ved arv, gift med *Margrethe Cahrine Sivertsdatter Brockenhuus*, død 1688 meget forgældet.

1679-80 Bortforpagtet til *Jørgen Pallesen Obel* (efternavnet også skrevet Wendel).

1689 *Christian Herman Helverskov*, Irup som kones arv 1679, jurist, 1695 landsdommer over Lolland-Falster, 1701 justitsråd, digter, forfatter til lægebog.

1732 *Frederik Thestrup*, provst, sognepræst i Harring-Stagstrup 1708-48 (med bopæl på Rosholm).

1758 *Mads Schmidt*, Lemvig (død 1760), og derefter hans enke.

1766 *Niels Jensen Aars*, købmand i Thisted, kammeråd (svigersøn til *Mads Schmidt*), drev selv gården uden forpagter, og efter hans død i 1774 enken, *Anne Marie Lauritsdatter Vandborg*.

1777

1789

1795

1797

1800

1812 el. 1818

1829 el. 1831

1841 el. 1844

1855

1863

1909

1948

1954

1955

1959

1983

1989

2000

2005

Peder Lauridsen Lillund, kancelliråd (ved bryllup med *Niels Aars'* enke).

Christian Lassen Winther, 1779 ejer af Vust Mølle, som flyttes til Bisgårds mark ved Thisted (Winthersmølle), 1787 købmand (kræmmer) i Thisted. 1791 købes jord fra Rosholm, 1794 ejer af Hørdum Kirke. I hans tid hørte alle gårde i Harring Sogn (på nær én eneste) under Øland. *Hans Peter Ingerslev*, Aarhus, rådmænd, overkrigskommissær, Rugård, Ølands fæstegods frasolgt 1795.

Anders Sørensen.

Anders Stigaard, Irup (mageskifte, svigerfar til *Anders Sørensen*).

Anders Sørensen igen, i arv (død 1824), og derefter hans enke.

Carl Chr. Godskesen, hovedbygningen istandsat. *Martin Nicolai Schibbye*, ladegården genopført 1851 efter brand året før, ny 28 fag lang lade. Senere ejer af Landlyst, Hundborg, indtil 1872. *C. F. A. Steen*. Dette nævnes i *Sydthy Årbog* 1998 og på www.danskeherregaarde.dk, men fremgår ikke af skifteprotokollen, ifølge hvilken Nyby 1863 fik den tilskødet af Schibbye. Det skyldes ifølge Trap og Kr. Andersen, at Schibbye meget hurtigt måtte tage gården tilbage, efter at han havde solgt den til sin forpagter, så salget er formentlig aldrig blevet tinglyst.

Kristen Mortensen Nyby.

Kristian Vilhelm Kristoffer Fibiger, gift 1. gang 1909 med *Astrid Johanne Klint Sørensen* (d. 1941) og 2. gang 1942 med *Esther Hvidbjerg*. Nye staldbygninger 1914 og 1921. Jorden bortforpagtet fra 1929, først til *Jens Vestergaard*, fra 1937 til sønnen *Steen*.

Steen Vilhelm Nyby Fibiger (søn af Vilhelm), gift med *Bodild Schwensen*.

Harald Nielsen, Koldbygård.

Robert Christensen, senere Bromølle, Skovsted. *Jørn Mogens Brüel* (d. 1967), derefter hans enke, *Erna G. Brüel*, der boede på Øland til 2002 (gårdens sidste beboer).

Henrik Michael Brüel (søn af J. M. og Erna).

Skjoldborg Traktorimport ApS (v/ *Oda og Kresten Frøkjær Pedersen*).

Anders Christiansen, Harring Hedegård, senere Rosvang.

Mikael Bangsgaard Kristensen, Harringgård.

LITTERATUR OG KILDER

Om Øland:

Kr. Andersen: »Gamle gårde«, i: C. Bruunsgaard og Henry E. Pedersen: *Landet mod Nordvest*, Rønne 1946.

P. L. Hald: »Vigs gods i Thy«, i: *Historisk Årbog for Thisted Amt* 1920.

Valdemar Henriksen og Torsten Balle: »En voldsom forpagter«, i: *Historisk Årbog for Thisted Amt* 1968.

Flemming Jerk: »Øland«, i: Aage Roussel (red.), *Danske Slotte og Herregårde*, 2. udg., bd. 12: »Nordvestjylland«, Tønder 1966.

Henrik Lerdam: *Kongen og tinget – En undersøgelse af det senmiddelalderlige retsvæsen med særligt henblik på kongemagtens forhold til det kongelige retterting, landstingene og herredstingene 1340-1448*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet 1999.

Elly Mardal: »Aftenturen til Øland«, i: *Sydthy Årbog* 1998.

Lykke Olsen: »Tre vigtige bygningsværker i Thy forsvinder«, i: *By og Land*, nr. 107, juni 2015.

Kåre Rønhede: »Henrys kamp«, i: *Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred* 1996.

Saxo Grammaticus: *Gesta Danorum*, Liber-1, Caput-1, afsnit 4.10.1, www.kb.dk.

J. P. Trap: *Danmark*, 5. udg., bd. VI,2: »Thisted Amt«, København, 1961.

Flemming Vestmark: »Øland«, www.flemmingsherregaarde.dk
»Øland«. Dansk Center for Herregårdsforskning, www.danskeherregaarde.dk.

Om familien Fibiger:

Villy Dall: »Den konservative bastion i Thy«, *Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune* 2008, www.arkivthy.dk.

Vilhelm Fibiger: »Nogle optegnelser om Proprietær Nyby, Øland«, i: *Historisk Årbog for Thisted Amt* 1949.

Vilhelm Fibiger: »Fællesmarkedet vil blive til gavn, både kulturelt og økonomisk«, i: C. V. Bramsnæs m.fl.: *Politisk testamente*, København 1962.

Tage Leegaard og Villy Dall (red.): *Med troen som ballast – et hyldestskrift til Vilhelm Fibiger i anledning af Grundlovens 150-årsdag*, Koldby 1999.

Svend Sørensen: »Familien Fibiger og Øland«, i: *Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred* 1998.

Om Familien Brüel, dansk udvandring til Sibirien og mejeribrug samt Letland i 1930'erne:

Gerhard P. Bassler: *Alfred Valmanis and the Politics of Survival*, Toronto 2000.

Michael Ancher Brüel, upubl. dagbogsnotater.

H. P. Hjerl Hansen: *Danske pionerer i Sibirien*, København 1949.

A. H. Hollmann: *Revolutionen og Bondespørgsmaalet i Rusland*, København 1920.

Fridtjof Nansen: *Gjennem Sibir*, Kristiania 1914.

Hans Nørgaard, Poul E. Christiansen og Rasmus Jerver: *Jerseykoen – Mejeribrugets dronning*, Danmarks Jerseyforening 1996, uddrag på www.fyenshistorie.dis-danmark.dk

Bernadette Preben-Hansen: »En dansk familie i tsar-Rusland, Sibirien og Letland 1899-1935«, www.academia.edu

Emil Frederik Preben-Hansen: »Erindringer om mit ophold i Rusland 1907: En dansk smørmands fotoarkiv fra Rybinsk«, www.preben.nl.

Alfred Schönebeck: »Erhvervsliv i Sibirien«, i: *Geografisk Tidsskrift*, bd. 23, 1915-16.

Ole Sohn: *De drog mod øst – Danskeres udvandring til Rusland og Sibirien 1864 til 1919*, Gylling 2002.

Ole Sohn: *Jeg kommer snart hjem – en beretning om en dansk udvandrerfamilies dramatiske tilværelse*, Gylling 2010.

Informanter:

Graham Bathe, Salisbury, formand for Lokalhistorisk Forum for Wiltshire.

Ellen Brüel Andersen, Nr. Vorupør.

Henrik M. Brüel, Koldby.

Henry Christensen, Ræhr.

Anders Christiansen, Rosvang.

Mikael Bangsgaard Kristensen, Harringgård.

Kirsten Palle Petersen (f. Fibiger), Roskilde.

Fotos:

Ellen Brüel Andersen, Nr. Vorupør.

Kirsten Palle Petersen, født Fibiger, Roskilde.

Liv Stange, Museum Thy.

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.